

Návrhy Slovenskej komory učiteľov k účinnej prevencii šikanovania v školách

Úvod

Šikanovanie (pre potreby tohto textu uvádzame pojem šikanovanie pre všetky typy šikanovania vrátane kyberšikanovania, keďže sa komunikácia výrazne presúva do virtuálneho priestoru) medzi žiakmi a aj ostatné sociálno-patologické javy majú v súlade s množstvom psychologických výskumov svoj priamy pôvod v sociálnom prostredí dieťaťa. Toto prostredie tvoria primárne vzťahové väzby – rodina, ale nie menej významné sú aj sekundárne vzťahy, ktoré v období od 3. roku života postupne naberajú na sile tak, že na II. stupni už škola tvorí veľmi významné formatívne miesto pre správanie jednotlivca. Z uvedeného vyplýva, že príčinou šikanovania je v drvivej väčšine zážitok zvonka - tu môžeme spomenúť veľmi známy *Bobo doll experiment* od A. Banduru, kde dieťa takmer totožne **odpozerá agresiu od dospelých**, resp. z filmu. V tomto zmysle existuje množstvo ďalších experimentov ako je Zimbardov väzenský experiment, Milgramov o poslušnosti, prípadne Aschove experimenty sociálnej konformity.

Šikanovanie je veľmi podobný jav ako zvýšená teplota 37,5 °C v medicíne. Zo zvýšenej teploty iba vieme, že niečo nie je v poriadku, ale netušíme, čo presne, potrebujeme ďalšie a ďalšie kroky, aby sme zistili, kde je problém. Šikanovanie vzniká ako následok predošlých sociálno-patologických javov, **je to symptóm**. Prevenciou je prítomnosť odborného tímu na školách, ktorý dokáže ako "obvodný lekár" včas identifikovať rozličné riziká a ešte pred liečbou antibiotikami vie nasadiť účinné preventívne prostriedky.

Šikanovanie má priamu súvislosť so systémom potrieb podľa Maslowa. **Ak dieťa nemá naplnené potreby**, vzniká v ňom tlak, nepohoda a **prejavuje sa to mnohými spôsobmi** - sebapoškodzovaním, anorexiou, suicidiom, šikanovaním a i. Aj preto nemôžeme riešiť len samotné šikanovanie, **ale máme reagovať na potreby detí komplexne** – to je úlohou odborného tímu, v súčinnosti s triednymi učiteľmi a ďalšími pedagógmi školy.

Jednorazové preventívne programy, besedy a prezentácie majú veľmi nízky účinok, ak vôbec. Trvalé účinky prináša systém podpory detí a rodín v školskom prostredí cez odborné tímy a ich dennodennú interakciu a vzťah. Liečivou silou podľa Rogersa, Landretha aj v školskom prostredí sú zdravé vzťahy, ktoré saturujú následne aj pokrivený rodinný obraz dieťaťa a pomáhajú mu rásť správnym smerom.

Najúčinnejším liekom proti väčšine sociálno-patologických javov (vrátane šikanovania) je život v **zdravom prostredí**. Ak nie je takáto klíma doma, musí byť o to viac v škole. Práve v tomto období SKU začína pracovať na projekte demokratizácie, ktorý chce priniesť do škôl novú kultúru. **Zdravé prostredie škôl, kde sa deti budú cítiť dobre práve preto a aj prostredníctvom toho, že sa tam cítia dobre učitelia a zamestnanci, ako kľúčové vzťahové osoby pre deti**. Šikanovanie je jav, ktorý síce pramení z rodiny, ale štát ho ešte hlboko podporuje a rozvíja v samotnej škole - dieťa zažíva nespravodlivosti, nátlak zo strany učiteľov, lebo tí sú sami frustrovaní zo života v zborovni. **Ak totiž ide sloboda, zodpovednosť a podpora „zhora“, tak preniká prirodzene smerom až k dieťaťu**. Najväčším nástrojom je milujúce prostredie dospelých, ako hovorí aj prof. Matějček.

Inklukoalícia vie pomôcť MŠVVV AaŠ SR pri kreovaní a nastavení odborných tímov, ich vzdelávaní v súčinnosti s VUDPaP, ŠPÚ a MPC a Slovenská komora učiteľov zase smerom k učiteľom, zborovniam a vedeniu škôl v súčinnosti s MŠVVV AaŠ SR.

Konkrétne návrhy SKU:

1. Povinná realizácia dlhodobých preventívnych programov

S preventívnymi programami je potrebné začať čo najskôr. V materskej škole, kde už v ŠVP sú vypracované štandardy, deti sa začínajú orientovať vo svojich emóciách a vo vyjadrovaní. Odporúčame ich zaviesť ako **povinné** aj pre základnú školu, pričom si školy vyberú z možností a sami si vyberú spôsob, ako ich budú plošne realizovať v praxi, pre všetkých žiakov vo všetkých triedach, primerane veku, v priebehu celého školského roka. **Uvedené programy majú byť súčasťou školského vzdelávacieho programu.** Programy priamo nadväzujú na voľný čas žiakov a kľúčovú úlohu v tejto oblasti zohrávajú **vychovatelia v školských kluboch detí.** Oni sú vzdelaní v oblasti sociálnej komunikácie, preto v spolupráci s odborným tímom je možné realizáciu programu presunúť do ŠKD. Navrhujeme zväziť **ponechanie ŠKD aj na 2. stupni ZŠ** (sú žiaci, ktorí nemajú organizovaný voľný čas – ZUŠ, športový klub atď.) a od 5. ročníka zrazu ostávajú doma sami, kým prídu ich rodičia z práce. Tu vzniká priestor pre vysedávanie pri PC hrách či túlanie.

Pri realizácii programov upozorňujeme, že z praxe je odporúčané a osvedčuje sa, ak skupinu vedú dve osoby – býva to psychológ a sociálny pedagóg, prípadne psychológ a triedny učiteľ, špeciálny pedagóg a triedny učiteľ, psychológ a vychovateľ, triedny učiteľ a výchovný poradca a rôzne ďalšie kombinácie, pričom uvedení odborníci a pedagógovia prešli adekvátnym výcvikom.

Odporúčame **úplné zrušenie plánov preventívnej činnosti koordinátora prevencie v škole** – uvedené aktivity budú priamo v ŠkVP podľa vzoru ŠVP. Z aktivít **úplne vylúčiť povinnosť celoškolských jednorazových aktivít** typu výchovný koncert, film, jednorazová beseda, výtvarné aktivity špeciálne pre túto oblasť, športová súťaž pod hlavičkou protidrogovej aktivity. Neosvedčuje sa celoškolské zrušenie vyučovania kvôli filmu alebo koncertu, žiaci si môžu časť filmu alebo niektoré piesne prehrať na hudobnej výchove alebo film (video) môže byť zaradený práve do preventívneho programu. Žiaci si ho pozrú v menšom počte a je možné o ňom diskutovať. Výtvarné vyjadrenie môže byť súčasťou výtvarnej výchovy vo forme artefaktiky. Realizátori preventívneho programu doň zaradia aktivity, ktoré prispievajú k sociálnemu učeniu – vo vekovo zmiešaných skupinách. Súčasťou preventívneho programu môžu byť rôzne typy neformálneho vzdelávania. Preventívne programy sa budú uskutočňovať pod supervíziou centier pedagogicko-psychologického poradenstva. Tým bude prislúchať aj pravidelná evaluácia školy v oblasti prevencie, výskytu a efektívneho riešenia prejavov šikanovania. **Koordinátor prevencie sociálno-patologických javov** má byť odborný zamestnanec alebo školský špeciálny pedagóg, prípadne pedagóg s adekvátnym výcvikom. Má monitorovať dáta – distribuovať dotazníky k tejto oblasti, vyhodnocovať ich, usmerňovať triednych učiteľov či vychovateľov, nastaviť konkrétne riešenia pri vznikajúcich ťažkostiach. Ide o priebežné vyhodnocovanie klímy v triede - periodické zaraďovanie sociometrie a ďalších aktivít, ktoré klímu zachytávajú. Dôležité je

vyhodnocovať adaptáciu na novú školskú situáciu a výchovné prostredia – (napr. v prípade internátov), príchod žiaka do nového kolektívu, prechod z prvého stupňa na druhý atď. Spoločne s vyučujúcimi informatiky informuje o bezpečnom správaní žiakov v on-line priestore.

2. Preškolenie všetkých riaditeľov škôl v oblasti prevencie šikanovania

Ako bolo spomenuté v úvode, je potrebné nastaviť novú kultúru vzdelávania v školách postavenú na relevantných dátach. K tomu je nutné vyškoliť všetkých riaditeľov škôl v tejto problematike. Je dôležité upozorniť na to, že šikanovanie sa môže vyskytnúť na akejkoľvek škole (viď úvod) a jeho pôvod nie je len v škole. **Nie je na mieste šikanovanie zakrývať**, čo je častý jav, nakoľko si rodičia vyberajú školy aj na základe toho a riaditelia to vnímajú tak, že šikanovanie kazí meno školy. Riaditelia musia byť pripravení na to, že sa so šikanovaním môžu stretnúť v akejkoľvek skupine. Nemusi ísť hneď o zlyhanie učiteľa – **zlyhaním je, ak to zakrýva, bagatelizuje a nerieši. Riaditeľ a vedenie svojím spôsobom riadenia zamestnancov významne vplývajú na celkovú klímu školy, práve oni vytvárajú bezpečné prostredie pre pedagógov a tí potom pre svojich zverených žiakov. Základom klímy škôl majú byť princípy:**

- vzájomného počúvania sa,
- spolupráce všetkých zúčastnených; rodičia sú partneri, nebojujme s nimi (nie mocenské princípy, ktoré vyvolávajú strach),
- podpory (riaditeľ a učiteľ podporuje, motivuje, inšpiruje),
- empatie,
- dôvery (nebát sa priznať aj svoje zlyhanie, žiaci musia vedieť, že nebudú za všetko trestaní, ale pochopení),
- rešpektovania inakosti,
- rešpektovania pravidiel nie pod hrozbou trestu, ale preto, aby som spoluvytváral bezpečné prostredie.

Platí zásada, že v bezpečnom a rešpektujúcom prostredí žiaci podávajú lepšie vzdelávacie výkony.

3. Zaradenie problematiky prevencie a riešenia šikanovania do programov vzdelávania učiteľov v rámci vysokoškolského štúdia učiteľstva a vychovávateľstva

Pod kvalitou učiteľa nesmieme chápať len vysokú odbornosť v predmete, ktorý vyučuje a jeho didaktické zručnosti, ale v prvom rade brať do úvahy jeho osobnostnú pripravenosť na krízové situácie v škole reagovaním na stres (učiteľ je vysoko v rebríčku stresových povolání). Na tieto situácie a ich riešenia musí byť pripravovaný v rámci svojho štúdia, nie len následnými postgraduálnymi vzdelávaniami. Preto navrhujeme do učiteľských programov vzdelávania na VŠ zaviesť ucelené sociálno-psychologické výcviky a preventívne programy.

4. Zníženie počtov detí a žiakov v skupinách detí a žiakov

4.1 Materské školy

Navrhujeme znížiť maximálny počet detí v triedach materských škôl nasledovne:

- 3- 4-ročné deti – 16 (s výnimkou 18),

- 4 – 5-ročné – 18 (s výnimkou 20),

- 5 – 6-ročné – 20 (s výnimkou 22),

V zmiešanej skupine - 20 detí.

4.2 Základné školy

4.2.1 Pod tlakom finančnej udržateľnosti je častým javom, že sa dve menej početné triedy spájajú do tried so spolužiakmi z tretej triedy (tretia je rozdelená medzi zvyšné dve). Upozorňujeme, že týmto spájaním **vzniká úplne nová skupinová dynamika**, žiaci sa naďalej vnútorne rozdeľujú. Odporúčame aj pri znížení počtu žiakov v triede ponechať pôvodnú skupinu – v triede je tak možné k deťom pristupovať individuálne a súčasne sa zlepši kvalita vzdelávania.

4.2.2 Odporúčame ponechať rovnaký počet žiakov ako je v 4. ročníku aj na 2. stupni ZŠ, t. j. 25 žiakov.

4.2.3 Počty žiakov v oddelení ŠKD stanoviť totožné s počtom detí v triede príslušného ročníka a v priebehu odpoľudnia nezlučovať žiakov z rôznych oddelení v ŠKD v záujme šetrenia financií.

5. Optimálna komunikácia školy a rodičov

Optimálna komunikácia s rodičmi je základným princípom zdravo fungujúcej školy. V školských vzdelávacích programoch majú mať svoje miesto otvorené hodiny pre rodičov, spoločne organizované aktivity v rámci školy pre rodiny – v oblasti úpravy prostredia školy, relaxačné aktivity, športové aktivity. Rodičia sú dôležitými partnermi pri budovaní bezpečnej klímy školy.

6. Vplyv masmédií na šikanovanie žiakov

V neposlednom rade upozorňujeme na to, že s rôznym typom násilia sa deti stretávajú od útleho detstva aj v mediálnom priestore. Rozprávky s násilným obsahom sú priamo vo vysielacom čase, ktorý je deťom prístupný. Podľa štúdií deti napodobňujú násilie vtedy, ak je v rozprávkach odmenené.

K násiliu a nevraživosti prispievajú rôzne extrémistické vyjadrenia vysokopostavených osôb - politikov, ktorých už starší žiaci sledujú a preberajú ich rétoriku. Uvedený problém dotvára príčiny vzniku extrémnych názorov, trieštenia spoločnosti, ktoré sa v konečnom dôsledku ukazujú v medziľudských vzťahoch a ich zrkadlom sú práve vzťahy v škole. **Len v zdravej spoločnosti a celospoločenskej klíme budeme mať zdravé a bezpečné školy.**

Záver

Slovenská komora učiteľov je pripravená aktívne participovať na komplexných zmenách, ktoré napomôžu riešeniu situácie šikanovania a ďalších sociálno-patologických javov v školách. Aj hore uvedený projekt demokratizácie škôl má prispieť k tomu, aby sa školy menili na miesta, *kam chodí každý rád*.